

انطباق تحریم‌های شورای امنیت با حقوق بشر دوستانه‌ی بین‌المللی^۱

دکتر جمشید ممتاز^۲

ترجمه: مهرداد رضاییان

در سال ۱۹۱۹، وودرو ویلسون رئیس جمهوری وقت ایالات متحده وظیفه‌ی پیش‌بینی شده در میثاق جامعه‌ی ملل مبنی بر قطع رابطه‌ی تجاری با یک دولت عضو که بر خلاف تعهداتش به جنگ متوسل شد را «راه علاجی وحشتناک» توصیف کرده بود.^(۱) از آن زمان به بعد، با وابستگی متقابلی که بین رشد اقتصادی کشورها پدیدار شده است، این حربه، کارآیی و تأثیر روزافزونی یافته است.

متأسفانه تحریم‌های اقتصادی همیشه با آثار ناخواسته‌ی همراه بوده که بدون هرگونه تفکیک یا تمایزی، به نیروهای رزمنده [یا نظامی‌ها] و ساکنان غیرنظامی، به خصوص گروه‌های آسیب‌پذیرتر، صدمه وارد می‌کرد. از آن زمان بود که در مورد شهرت خوب تحریم‌های اقتصادی که تا مدتی طولانی با عنوان «سلاحی» توصیف می‌شد «که هیچ‌کس را

۱. این مقاله توسط نویسنده در جریان «همایش تحریم‌های سازمان ملل متحد و حقوق بین‌الملل» Colloquium on United Nation and International Law (ژنو، ۲۵-۲۳ ژوئن ۱۹۹۹) ارائه گردید. همایش مذکور از سوی مؤسسه‌ی مطالعات عالی بین‌المللی ژنو در قالب «برنامه‌ی مطالعه‌ی سازمان‌های بین‌المللی» با همکاری دانشگاه ملل متحد برگزار شده بود.

۲. جمشید ممتاز، دانشکده‌ی حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران است.

نمی‌کشد»، اختلاف نظر پیدا شد. به همین دلیل کمیته‌ی بین‌المللی صلیب سرخ از زمان پایان جنگ جهانی اول^(۲) به بعد با پی‌آمدهای ناگوار آن سروکار داشته است. کمیته، این آرزو را بر زبان آورده که طرف‌های متخاصم «مستثنیات بشردوستانه» را در تحریم‌ها پیش‌بینی کنند و هم‌چنین مبنایی حقوقی برای کمک‌هایی به غیر نظامی‌ها که بیش از همه از وقفه در روابط اقتصادی صدمه می‌بینند، برقرار نمایند.

به این ترتیب مقرراتی در کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۹ درخصوص «حمایت از اشخاص غیرنظامی در زمان جنگ» وضع شد که پروتکل‌های مورخ ۱۹۷۷ الحاقی به کنوانسیون‌های ژنو، آنها را تکمیل نموده است. از آن پس این مطلب چندان مورد تردید نبوده که شورای امنیت موظف است در زمان تصویب تحریم‌های اقتصادی، این قبیل موازین حقوق بشردوستانه‌ی بین‌المللی را مورد ملاحظه قرار دهد. به منظور تضمین این مطابقت و کاهش خطر لغزش از این هدف طی مدت اعمال تحریم‌ها، ایجاد ساز و کاری ضرورت پیدا کرده است.

۱- تعهد شورای امنیت در قبال رعایت موازین حقوق بشردوستانه‌ی بین‌المللی ناظر بر حمایت از ساکنان غیرنظامی

عموماً عقیده براین است که موازین حقوق بشردوستانه‌ی بین‌المللی که هدف آن حمایت از ساکنان غیرنظامی در برابر پی‌آمدهای ناگوار وقفه در روابط اقتصادی است، از نوع قواعد عام‌الشمول^۱ به حساب می‌آیند. وظیفه‌ی شورای امنیت به رعایت این موازین در موقع تصویب تحریم‌های اقتصادی و در تمام مدت اجرای آنها از همین ویژگی ناشی می‌شود.

---

1. erga omnes

الف - ویژگی عام‌الشمول بودن موازین حقوق بشردوستانه‌ی بین‌المللی در زمینه‌ی حمایت از ساکنان غیرنظامی

مطابق ماده‌ی ۲۳ کنوانسیون چهارم ژنو، دولت‌های عضو مکلفند عبور آزادانه‌ی کلیه‌ی محموله‌های دارو و مواد بهداشتی را که برای ساکنان غیرنظامی دشمن حمل می‌شوند، تأمین نمایند. همین تعهد در مورد مواد غذایی ضروری، پوشاک و مواد غذایی تقویتی مخصوص کودکان زیر ۱۵ سال، زنان باردار یا زنانی که تازه وضع حمل نموده‌اند نیز وجود دارد. از بین موادی که ضروری قلمداد می‌شود می‌توان به شیر، آرد، شکر، روغن و نمک اشاره کرد.

هم‌چنین کنوانسیون ژنو قصد دارد که فقط از آن بخش از جمعیت حمایت کند که بیش از همه در برابر قحطی و گرسنگی ناشی از قطع روابط اقتصادی آسیب‌پذیرند. ماده‌ی ۵۴ پروتکل الحاقی به کنوانسیون‌های ژنو، در مورد حمایت از قربانیان مخاصمات مسلحانه‌ی بین‌المللی، با بیان این قاعده که «استفاده از حرب‌های قحطی به عنوان یک روش جنگی علیه غیرنظامی‌ها ممنوع است»^۱ این حمایت را به کل جمعیت غیرنظامی ساکن در سرزمین اشغال شده یا تحت کنترل یک طرف مخاصمه تسری می‌دهد. (۳) بند ۱ از ماده‌ی ۶۹ این پروتکل رساندن مواد غذایی و دارو و نیز تدارک پوشاک، وسایل استراحت و سرپناه ضروری را به منزله‌ی مقتضیات ضروری برای بقای جمعیت قلمداد کرده است. این فهرست، کامل و جامع نیست زیرا این ماده به «سایر تدارکات ضروری» نیز اشاره می‌کند. چنین رهیافتی تا آن‌جا قابل توجیه است که خصیصه‌ی ضروری بودن یک کالا یا شیئی به اوضاع محلی هم بستگی داشته باشد.

با این وصف بر طبق این مقررات، وظیفه‌ی دولت‌های عضو کنوانسیون چهارم ژنو یا پروتکل اول الحاقی به تأمین عبور آزاد، مشروط به آن است که این کمک‌ها به دست گروه‌هایی از غیرنظامی‌ها که ذی‌حق هستند برسد و منجر به امتیاز آشکاری برای اقدام‌های

---

۱. ماده‌ی ۱۴ پروتکل دوم الحاقی به کنوانسیون‌های ژنو، راجع به حمایت از قربانیان مخاصمات مسلحانه‌ی غیر بین‌المللی، همین مطلب را با عبارتی مشابه تکرار کرده است.

نظامی دشمن یا اقتصاد آن نگردد. این فرضی است که کمتر جنبه‌ی نظری پیدا می‌کند زیرا در اغلب موارد این محموله‌ها به زحمت پاسخگوی فوری‌ترین نیازهای ساکنان غیرنظامی می‌باشد.

هدف از تعهد به تضمین تدارک مواد غذایی و دارو برای ساکنان غیرنظامی که از مخاصمه‌ی مسلحانه متحمل آسیب می‌شوند، تداوم حق حیات آنهاست، که در ماده‌ی ۳ اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر و ماده‌ی ۶ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی رسماً به عنوان حق ذاتی نوع بشر قلمداد شده و ماده‌ی ۴ همین میثاق هیچ‌گونه تخطی از آن را مجاز ندانسته است. هم‌چنین بند ۲ ماده‌ی ۱ مشترک این میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با عبارتی یکسان، اعلام داشته‌اند که «تحت هیچ شرایطی نمی‌توان ملتی را از وسایل معاش خود محروم کرد» آشکار است که منظور از این ممنوعیت که نتیجه‌ی حق حیات محسوب می‌شود، آن بوده که افراد از قحطی در امان بمانند. این حمایت به موجب بند ۲ ماده‌ی ۱۱ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به عنوان «حق بنیادی» بشر توصیف شده است. (۴)

به این ترتیب، هدف مقررات حقوق بشردوستانه‌ی بین‌المللی، حمایت از قواعد مربوط به حقوق بنیادی آحاد بشر می‌باشد، قواعدی که دیوان بین‌المللی دادگستری در رأی خود در پرونده‌ی بارسلونا تراکشن آنها را قواعد عام‌الشمول خوانده بود. (۵)

ب - رعایت موازین حقوق بشردوستانه‌ی بین‌المللی در مورد حمایت از ساکنان غیرنظامی توسط شورای امنیت

از نظر دیوان بین‌المللی دادگستری، تعهد به تعلیق روابط قراردادی که ممکن است از یک قطعنامه‌ی شورای امنیت ناشی شده باشد، نمی‌تواند بر مقررات مربوط به حمایت از آحاد بشر که در معاهدات با خصلت بشردوستانه گنجانده شده است، تأثیر بگذارد. این یک استثنا بر قاعده‌ی عمومی فسخ یا تعلیق معاهدات است که در ماده‌ی ۶۰ کنوانسیون وین راجع به حقوق معاهدات پیش‌بینی شده است. دیوان در نظریه‌ی مشورتی خود در قضیه‌ی افریقای

جنوب غربی صراحتاً به این موضوع اشاره کرده و اظهار داشته است که این قاعده، حقوق عرفی موجود را تدوین کرده است.^(۶)

در نتیجه، در صورت «تعارض» بین مقررات تحریم‌های اقتصادی شورای امنیت و موازین حقوق بشردوستانه‌ی بین‌المللی درباره‌ی حمایت از غیرنظامی‌ها، نمی‌توان برای واداشتن دولت‌های عضو به رعایت تصمیم‌های شورای امنیت به ماده‌ی ۱۰۳ منشور ملل متحد استناد کرد. در واقع، منظور این ماده، برتری حقوق ملل متحد بر حقوق قراردادی است و به هیچ‌وجه ارتباطی به آن دسته از تعهدات دولت‌ها که از حقوق بین‌الملل عام و به‌خصوص قواعد عام‌الشمول ناشی می‌شوند، پیدا نمی‌کند. اضافه بر این، چنین مسأله‌یی هیچ‌گاه مطرح نگردیده زیرا «شورای امنیت همواره مستثنیات بشردوستانه» را در قطعنامه‌هایی که تحریم اقتصادی وضع می‌کنند «پیش‌بینی کرده است»^(۷) که از آن جمله می‌توان به قطعنامه‌های مربوط به عراق اشاره نمود.

در مورد اخیر، این شرایط محدود کننده‌ی توسل به این استثنا بود که موجب بروز مشکلاتی گردید. در واقع، قطعنامه‌ی ۶۶۱ مورخ ۶ اوت ۱۹۹۰ شورای امنیت، برخلاف قطعنامه‌یی که در چارچوب بحران یوگسلاوی تصویب گردید، ارسال محصولات غذایی را فقط در صورتی اجازه داده بود که «ملاحظات بشردوستانه آن را توجیه نماید» قطعنامه‌ی ۶۶۶ مورخ ۱۳ سپتامبر ۱۹۹۰ بود که به کمیته‌ی ویژه‌ی تأسیس شده در قالب قطعنامه‌ی ۶۶۱، مسؤلیت احراز وجود چنین شرایطی را اعطا کرد و مقرر شد که تصمیم کمیته در مورد ضرورت ارسال مواد غذایی باید در هر مورد به تأیید شورای امنیت برسد.

از آنجا که شورای امنیت به هیچ‌وجه قصد نداشته است که از حربه‌ی قحطی به عنوان یک سلاح جنگی علیه عراق استفاده کند، این شرط محدود کننده، چندان قابل توجیه نبود. در واقع، تمام محموله‌های غذایی به خودی خود، بشردوستانه محسوب می‌شوند. این موضعی است که برخی دولت‌ها^(۸) و کمیته‌ی بین‌المللی صلیب سرخ نیز آن را اتخاذ کرده‌اند. علاوه بر این، کمیته‌ی مذکور از پذیرش ترتیبات پیش‌بینی شده در این قطعنامه مبنی بر اعلام ارسال محموله‌های غذایی به کمیته‌ی ذی‌ربط، خودداری کرده است. کمیته‌ی بین‌المللی صلیب سرخ

همانند اکثر صاحب‌نظران، معتقد است که معیار تعیین شده توسط شورای امنیت با اصل آزادی عبور مواد غذایی که در ماده‌ی ۲۳ کنوانسیون چهارم ژنو پیش‌بینی شده است، مطابقت ندارد.^(۹)

در هر حال، اجرای شدید این تحریم‌ها طی زمان، منجر به گرسنگی گروه‌هایی از مردم عراق شده است که بیش از همه آسیب‌پذیرند. این مطلبی بود که دبیرکل در گزارش خود در مورد عراق و کویت - ۲۰ مارس ۱۹۹۱ - به آن پرداخته است.^(۱۰) دو روز پس از آن کمیته‌ی تحریم تصمیم گرفت که به فوریت به یاری ساکنان غیرنظامی عراق بشتابد و از آن پس ارسال کمک‌های بشردوستانه را به روش ساده و سریع اعلام و با تأیید ضمنی دنبال کند.^(۱۱) تصمیمی که شورای امنیت در قطعنامه‌ی ۶۸۷ مصوب ۳ آوریل ۱۹۹۱ بر آن صحه گذارد.

تجربه‌ی عراق، کاستی‌های نظام تحریم‌های سازمان ملل متحد و ضرورت ایجاد یک موازنه‌ی مناسب بین حفظ صلح و امنیت بین‌المللی و احترام به قواعد حقوق بشردوستانه‌ی بین‌المللی را آشکار ساخت.

۲- ساز و کارهای تضمین رعایت موازین حقوق بشردوستانه‌ی بین‌المللی در زمینه‌ی حمایت از ساکنان غیرنظامی از سوی شورای امنیت

دبیرکل ملل متحد در گزارش مکمل دستورکاری برای صلح، ابتکار عمل را برای جلب توجه به نواقص نظام تحریم‌ها به دست گرفته و پیشنهادهایی را به منظور محدود کردن پی‌آمدهای منفی آن بر مبنایی بشردوستانه ارائه داد.^(۱۲) این پیشنهادها مورد استقبال شورای امنیت^(۱۳) و پنج عضو دائمی آن قرار گرفت که به نوبه‌ی خود سندی رسمی به همین مضمون ارائه دادند.^(۱۴) تفسیری هم که شورای اقتصادی سازمان ملل متحد ارائه داد و عمدتاً به موضوع پی‌آمدهای ناگوار تحریم‌ها بر حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مندرج در میثاق‌های حقوق بشر می‌پرداخت، بر همین روال بود^(۱۵) هم‌چنین باید به قطعنامه‌ی بیست و ششمین کنفرانس بین‌المللی صلیب سرخ و هلال احمر اشاره کرد که حاکی از نگرانی‌های مشابهی بوده است.^(۱۶)

در مجموعه‌ی این اسناد، دو مطلب از هم تمیز داده می‌شود: ضرورت ارزیابی تأثیر بالقوه‌ی تحریم‌ها بر ساکنان غیر نظامی کشوری که هدف تحریم قرار گرفته است، قبل از تصویب تحریم و در طول مدت اجرای آن، سپس ضرورت نظارت بر اعمال تحریم‌ها بر مبنای اطلاعاتی که به این ترتیب به دست می‌آید و در صورتی که اقتضا نماید، تعدیل تحریم‌ها به منظور تضمین مطابقت آنها با موازین مربوطه‌ی حقوق بشر دوستانه‌ی بین‌المللی.

الف- بررسی آثار تحریم

تجربه‌ی سال‌های اخیر به وضوح نشان می‌دهد که شورای امنیت پیش از اخذ یک تصمیم سیاسی، عموماً خود را درگیر پی‌آمدهای تحریم اقتصادی بر جمعیت غیرنظامی نکرده است. دبیرکل ملل متحد در مکمل دستور کاری برای صلح، توصیه کرده است که اثر بالقوه‌ی تحریم‌ها قبل از اعمال آنها ارزیابی شود. بدیهی است که انجام این کار در بدو امر مستلزم دسترسی به اطلاعات است. با این حال، در مواردی که هدف، تحریم کشورهای در حال توسعه باشند که در سال‌های اخیر نیز همواره همین‌طور بوده است، اغلب اوقات چنین آماری نادر یا ناچیز است. برای غلبه بر این مشکلات، کمک اداره‌ی امور بشردوستانه‌ی سازمان ملل متحد، دولت‌ها و سازمان‌های غیردولتی می‌تواند بسیار اساسی باشد. (۱۷)

این مطلب محرز شده است که تحریم‌های اقتصادی می‌تواند جریان توزیع کالاهای ضروری را شدیداً مختل کرده و به کیفیت آنها لطمه بزند که پی‌آمدهای وخیمی بر سلامت مردم به جا می‌گذارد. این عملاً به مفهوم اثرات غیرمستقیم تحریم‌ها بر اقتصاد کشوری است که هدف تحریم قرار گرفته و پی‌آمدهای آن بر تأمین آذوقه‌ی ساکنان غیرنظامی آن می‌باشد. صرف نظر از میزان صحت مطالعه‌ی آثار تحریم، این بررسی به شورای امنیت اجازه می‌دهد که در هر مورد یک رژیم تحریم بسته به میزان منابع موجود کشور هدف تحریم، تنظیم کند. پس از آن شورای امنیت می‌تواند آثاری سیاسی را که در پی آن است به حداکثر رسانده و پی‌آمدهای منفی تحریم بر ساکنان غیرنظامی کشور ذی‌ربط را به حداقل برساند. بدیهی است که مطالعه‌ی آثار تحریم باید در تمام مدتی که تحریم به قوت خود باقی

است به عنوان یک وظیفه‌ی اجباری باقی بماند. در واقع، تجربه‌ی سال‌های اخیر نشان داده است که تحریم‌ها اغلب برای مدتی طولانی اعمال می‌شوند. در این شرایط، با فرض این که مقررات قطعنامه‌ی که تحریمی را اعمال کرده است در زمان تصویب، با حقوق بشردوستانه‌ی بین‌المللی مطابقت داشته است، طولانی شدن اجرای آن، این خطر را دارد که در دراز مدت وضعیت‌ها و مصایبی را ایجاد کند که به لحاظ حقوق بشردوستانه بین‌المللی غیرقابل تحمل باشد. لذا، ضرورت پی‌گیری اجرای تحریم‌ها کاملاً آشکار است.

عموماً این مطلب مورد توافق بوده است که وظیفه‌ی تحقیق و جمع‌آوری اطلاعات به کمیته‌ی ویژه‌ی محول شود که شورای امنیت در قالب هر یک از رژیم‌های تحریم تأسیس می‌کند و اعضای آن متشکل از همان اعضای شورای امنیت است تا به این طریق اجرای مؤثر مقررات قطعنامه‌ها تضمین گردد. این برعهده‌ی همین کمیته‌ها که عموماً به نام کمیته‌ی تحریم خوانده می‌شوند، است که به صورتی مستمر به جمع‌آوری اطلاعات در مورد تأثیر بشردوستانه‌ی تحریم‌ها و مواد غذایی موجود در داخل کشور ذی‌ربط بپردازد. برای این کار، این کمیته‌ها مجبورند با ارکان نظام ملل متحد و سازمان‌های منطقه‌ی همکاری نمایند تا شبکه‌ی از ارتباطات کافی و مؤثر ایجاد نمایند. در صورت لزوم، رؤسای کمیته‌ها باید روانه‌ی کشورهای ذی‌ربط شوند تا اطلاعات دست اولی را در مورد آثار تحریم گردآوری نمایند. (۱۸)

[بعضاً] در مورد بی‌طرفی و توانایی کمیته‌های تحریم در اجرای مأموریت‌هایشان تردیدهایی ابراز شده است. پیشنهاد شده که چنین مسؤولیتی به کمیسیون بین‌المللی حقیقت‌یابی واگذار شود که به موجب ماده‌ی ۹۰ پروتکل اول تأسیس گردیده است. به درستی می‌توان ایرادهایی را نسبت به صلاحیت این کمیسیون مطرح کرد، زیرا وظیفه‌ی آن عمدتاً تحقیق در مورد کلیه‌ی اعمالی است که تخلف یا نقض فاحش کنوانسیون‌های ژنو و همین پروتکل می‌باشد. وانگهی، تعداد محدودی از دولت‌های عضو، صلاحیت کمیسیون را پذیرفته‌اند. در عوض، می‌توان آن پیشنهاد را با توجه بیشتر مورد بررسی قرار داد تا این وظیفه به نمایندگان کمیته‌ی بین‌المللی صلیب سرخ سپرده شود که در سرزمین دولت ذی‌ربط حضور دارند یا حداقل آن که وزن و اهمیت بیشتری برای گزارش‌های آنها قایل شویم. به همین

ترتیب، می‌توان این پیشنهاد را بررسی کرد که یک کمیته‌ی واحد و دایمی تحریم تأسیس شود تا کارکنانی متخصص در زمینه‌ی این نوع تحقیقات را در اختیار داشته باشد. (۱۹)

ب - اجرای تحریم‌ها با گذشت زمان

مستثنیات بشردوستانه‌ی بی‌کیفیتی که در تمامی قطعنامه‌های شورای امنیت در زمینه‌ی اعمال تحریم پیش‌بینی شده است، به تنهایی برای مواجهه با وضعیت‌های فوری ناشی از اعمال رژیم‌های تحریم کفایت نمی‌کند. علاوه بر آن، باید در این قطعنامه‌ها مقرراتی پیش‌بینی شود که برای تضمین دسترسی آزاد کمک‌های بشردوستانه ضرورت دارد.

هم‌چنین، چنان که پیشنهاد شده (۲۰) در صورتی که مقتضی باشد، لازم است در رژیم‌های تحریم، مقرراتی پیش‌بینی شود که به موجب آن کلیه‌ی دولت‌ها، از جمله دولت‌هایی که هدف تحریم هستند، دسترسی بلا مانع کمک‌های بشردوستانه را تضمین نمایند. چنین تعهدی اجرای معافیت‌های جدیدی که ممکن است شورای امنیت و کمیته‌ی تحریم ذی‌ربط در صورت بروز یک وضعیت بشردوستانه‌ی اضطراری به تصویب برساند را به میزان زیادی تسهیل خواهد کرد.

این معافیت‌ها که هدف آن تطبیق رژیم تحریم با شرایط بشردوستانه‌ی جدید است عموماً در پی درخواست دولت‌های هدف تحریم یا نهادهای بشردوستانه صورت می‌گیرد. آشکار است که این درخواست‌ها مربوط به ارسال کالاهایی غیر از محموله‌های دارو و مواد غذایی می‌باشد که به خودی خود از کلیه‌ی رژیم‌های تحریم معاف می‌باشند. اینها بیشتر مربوط به اقلامی می‌شود که کمبود آنها در اقتصاد و صنعت کشورهای تحریم شده و پی‌آمدهای وخیمی در زمینه‌های اجتماعی و بشردوستانه به جای می‌گذارد. در این موارد، پیشنهاد شده است که بررسی این درخواست‌ها بر طبق یک رویه‌ی ساده و سریع صورت گیرد و به درخواست‌های مطرح شده از سوی نهادهای بشردوستانه با اولویت رسیدگی شود. (۲۱)

خوشبختانه، شورای امنیت خود را متعهد دانسته است که واردات کالاهای اساسی توسط کشورهای هدف تحریم را در مواردی که برای صنایع محلی در بخش‌های داروسازی و

کشاورزی ضرورت دارند از شمول رژیم‌های تحریم معاف نماید. (۲۲) چنین محدودیتی آشکارا از نوعی خواهد بود که موجب می‌شود در زمان اجرای تحریم‌ها کمتر توسل به معافیت‌ها صورت گیرد و مطابقت قطعنامه‌های شورای امنیت با موازین مربوطه، حقوق بشردوستانه‌ی بین‌المللی را تضمین می‌نماید.

دبیرکل با یادآوری ضرورت ایجاد ساز و کاری که از شدت تحریم‌ها کاسته و بر میزان کارایی آنها بیفزاید، در گزارش خود به پنجاه و سومین اجلاس مجمع عمومی ابراز خرسندی کرده است که دولت‌ها بر مفهوم «تحریم‌های هوشمند»^۱ تأکید نموده‌اند. (۲۳) با این وجود، وی بر این عقیده است که جامعه‌ی بین‌المللی نباید در مورد نتیجه‌ی چنین روشی به اشتباه بیفتد. در واقع، سازش دادن سیاست بشردوستانه و حقوق بشر با اهداف یک رژیم تحریم کار ساده‌یی نیست. تحریم اقتصادی به عنوان یک وسیله‌ی قهری، ماهیتاً مضر و زیان‌بار است. (۲۴)

هدف تحریم‌ها اگر تغییر و تعدیل رفتار دولتی است که صلح و امنیت بین‌المللی را به خطر می‌اندازد، این سؤال مطرح می‌شود که چنانچه هدف تحریم قابل تحقق نباشد، آیا به جاست که هم‌چنان آن را حفظ کنیم. در واقع، افزایش بی‌رویه‌ی مدت اعمال تحریم‌ها فقط می‌تواند موجب شود که هزینه‌های بشردوستانه‌ی آنها افزایش یافته و عوارضی به بار آورد که در ابتدا پیش‌بینی نشده بود و به گردن ساکنان غیرنظامی دولت تحریم شده می‌افتد. از سوی دیگر، در چنین شرایطی خاتمه دادن به تحریم‌ها این خطر را به همراه دارد که مسئولین دولت‌های متخلف از این قبیل مشکلات تشویق شوند که ملت خود را سپر بلا قرار دهند. سرانجام، این کارایی رژیم تحریم‌هاست که باید مورد بررسی و تجدید نظر قرار گیرد.

کتاب‌شناسی

۱. "Terrible Remedy" به نقل از:

Reisman Micheal and Stevick Douglas L., The Applicability of International Law Standards to United Nations Economic Sanctions Programmes, European Journal of International Law 9, (1988), p. 88.

۲. گزارش کمیته‌ی بین‌المللی صلیب سرخ در سیزدهمین کنفرانس بین‌المللی صلیب سرخ (لاسه ۱۹۲۸) در مورد نقش صلیب سرخ در موارد اجرای ماده‌ی شانزدهم میثاق جامعه‌ی ملل.
۳. ر.ک.

Commentaire de la IVeme Convention de Geneve relative a la protection des personnes civiles en temps de guerre, Geneve CICR 1956, p. 194.

۴. ر.ک. به مواد ۶۹ و ۷۰ پروتکل اول.

5. Tavernier Paul, Sanctions economiques et droits de l'homme, Journee d'etudes du Centre de recherches et d'etudes sur les droits de l'homme et lo droit humanitaire (CREDHO) 2 main 1992.

نویسنده با اشاره به مفاد بند ۲ ماده‌ی ۱ که در دو میثاق مشترک است، به درستی به این مطلب اشاره می‌کند که این ماده به نظر نمی‌رسد که توجه کسانی که تمایل به بررسی مشکلات تحریم‌های اقتصادی را دارند به خود جلب کرده باشد، مقرراتی که برای تعارض بین حقوق بشر و تحریم‌های وضع شده از سوی سازمان ملل متحد اهمیت قائل می‌شوند. در همین مورد. ر.ک.

Allen Charles A. Civilian Starvation and Relief During Armed Conflict; the Modern International Law, 19 Georgia Journal of International and Comparative Law, 1989.

7. Affaire de la Barcelona Traction Light and Power Company Limited (Belgique c. Espagne) C.I.J. Recueil 1970, p. 32, Cf.G. Abi-Saab "The Specificities of Humanitarian Law, in Etudes et essais sur Le droit international humanitaire et sur les principes de la Croix Rouge en l'honneur de Jean Pictet, Christophe Swinarski (Ed.) CICR, Martinus Nijhoff Publishers 1984, p. 270, et suivantes.

8. Avis Consultatif du 21 juin 1971 sur les "Consequences juridiques pour les Etats de la presence continue de l'Afrique du sud en Namibie (Sud-ouest africain) nonobstant la Resolution 276 (1970) du Conseil de Securite". Recueil 1971, p. 47, Cf. Commentaire de Vera Gowlland-Debbas sur l'etude de Nico Schrijver The Use of Economic Sanctions by the Security Council: an International Law Perspective in International Economic Law and Armed Conflict, edited by Harry H.G. Post, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht/Boston/London, 1994, p. 171 et suiv.

۹. از نظر دولت الجزایر، بند ۳ قطعنامه‌ی ۶۶۱ شامل تحریم تدارک دارو و محصولات غذایی نمی‌شود. سند N.U.S/217051 مورخ ۵ سپتامبر ۱۹۹۰. بر طبق پیش‌نویس قطعنامه‌ی که کوبا به شورای امنیت تسلیم کرد، ارسال مواد غذایی اولیه و نیز کمک‌های پزشکی با حقوق بنیادین بشر مطابقت دارد. سند N.U.S/21742/Rev.1 مورخ ۱۲ سپتامبر ۱۹۹۰. این پیش‌نویس فقط سه رأی آورد، چین، یمن و کوبا ر.ک.

Koskenniemi Martti Koskenniemi Le comite des sanctions (cree par La Resolution 661 du 6 aout 1990 du Securite), A.F.D.I. XXXVII, pp. 126-127.

10. Lavoyer Jean- Philippe Le CICR et le conflit du Golfe. Quelques aspects juridiques, in Les aspects juridiques de la crise et de la guerre du Golfe, Montcharestien Paris 1991, p. 201.
11. Reisman W.M., op. cit., p. 132; Meron Theodor, Prisoners of War, Civilians and Diplomats in the Gulf Crisis, 85 A.J.I.L., 1991, pp. 107-108; Provost R, Starvation as a Weapon, Legal Implications of the UN Food Blokade against Iraq and Kuwait 30 Columbia Journal of Transnational Law 1992, p. 609; et Luigi Condorelli Le droit humanitaire dans la crise et la "guerre" du Golfe, in Les aspects juridiques de la crise et de la guerre du Golfe, op. cit., p. 195.

۱۲. سند S/22366 مورخ ۲۰ مارس ۱۹۹۱ ملل متحد.

۱۳. سند S/AC. 25/SR.36 مورخ ۲۲ مارس ۱۹۹۱ ملل متحد

۱۴. مکمل دستورکاری برای صلح: گزارش دبیرکل به مناسبت پنجاهمین سالگرد سازمان

- ملل متحد، A/50/60-S/1995/1 مورخ ۲۵ ژانویه ۱۹۹۵ بندهای ۶۸ و ۷۵
۱۵. بیانیه‌ی رییس شورای امنیت، سند S/PRST/1995/9 مورخ ۲۲ فوریه ۱۹۹۵.
۱۶. سند رسمی پنج عضو دائمی شورای امنیت، سند S/1995/300 مورخ ۱۳ آوریل ۱۹۹۵.
17. **Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment, No. 8 (1997), The Relationship Between Economic Sanctions and Respect for Economic, Social and Cultural Rights. E/c. 12/1997/8-12 dec 1997.**
۱۸. قطعه‌نامه‌ی شماره ۴ بیست و ششمین کنفرانس بین‌المللی صلیب سرخ و هلال احمر، دسامبر ۱۹۹۵.
۱۹. سند آرایه شده از سوی پنج عضو دائمی شورای امنیت.
۲۰. یادداشت رییس شورای امنیت در مورد کار کمیته‌های تحریم، سند S/1999/92 مورخ ۲۹ ژانویه ۱۹۹۹.
21. **Gasser, Hans Peter Collective Economic Sanctions and International Humanitarian Law, 56 No. 4, Heidelberg Journal of International Law 1996, p. 903.**
۲۲. سند آرایه شده از سوی پنج عضو دائمی شورای امنیت.
۲۳. پیشنهاد‌های دبیرکل در مکمل دستورکاری برای صلح.
۲۴. S/1999/92.
۲۵. گزارش دبیرکل در پنجاه و سومین اجلاس مجمع عمومی ملل متحد - سند A/53/1 بند ۶۲.
۲۶. همان، بند ۶۴.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پښتونستان د علوم او انسانیت د مطالعاتو د مرکز
پرتال جامع علوم انسانیت